

русского языка через Интернет и СМИ расширяются границы сферы приобретения знания (как социального, так и общенаучного), а через знание русской культуры будет легче включиться в полиязыковую среду коммуникации. Именно поэтому важным мотивационным фактором овладения русским языком учащимися казахской школы нами признается лингвокультурологическое знание. Синтез казахской и русской лингвокультур – это естественное основание евразийской лингвокультуры, которая активно формируется в современном казахстанском обществе.

Таким образом, овладение русским языком в

условиях доминирования языка титульной нации требует мотивационного усиления. Средствами мотивационного усиления являются: формирование толерантности как основы межкультурной компетенции на фоне процессов формирования единой евразийской лингвокультуры современного Казахстана; повышение роли прагматической мотивации, направленной на удовлетворение практической потребности школьников; усиление познавательной мотивации через формирование социокультурной и лингвокультурной составляющих межкультурной компетенции посредством русского языка.

Литература

- 1 Хасанулы Б. Языки народов Казахстана: от молчания к стратегии развития (Социопсихолингвистический аспект). – Алматы: Арда, 2007. – 383 с.
- 2 Верещагин С.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. – 4-е изд. – М., 1990. – 246 с.
- 3 Тарасов Е.Ф. Межкультурное общение – новая онтология анализа языкового сознания // Этнокультурная специфика языкового сознания. – М., 1996. – С. 27-32.
- 4 Вахтин Н.Б., Головкин Е.В. Социолингвистика и социология языка: Учебное пособие. – СПб: ИЦ «Гуманитарная академия». – 2004. – 290 с.
- 5 Алтынбекова О.Б. Этноязыковые процессы в Казахстане. – Алматы: Экономика, 2006. – 450 с.
- 6 Алтынбекова О.Б. Единое национальное тестирование в Казахстане: языковые новации // Русский язык как язык межкультурного и делового сотрудничества в полилингвальном контексте евразии. – Астана, 2009. – С.123-128.
- 7 Молчановский В.А., Шепелевич Л.Ю. Преподаватель русского языка как иностранного. Введение в специальность. – М.: Рус. язык. Курсы, 2002. – С. 198.

References

- 1 Hasanuly B. Yazyki narodov Kazahstana: ot molchaniya k strategii razvitiya (Sotsiopsiholingvisticheskiy aspekt). – Almaty: Arda, 2007. – 383 s.
- 2 Vereschagin S.M., Kostomarov V.G. Yazyk i kul'tura. – 4-e izd. – M., 1990. – 246 s.
- 3 Tarasov E.F. Mezhhul'turnoe obschenie – novaya ontologiya analiza yazykovogo soznaniya // Etnokul'turnaya spetsifika yazykovogo soznaniya. – M., 1996. – S. 27-32.
- 4 Vahtin N.B., Golovko E.V. Sotsiolingvistika i sotsiologiya yazyka: Uchebnoe posobie. – SPb: ITs «Gumanitarnaya akademiya». – 2004. – 290 s.
- 5 Altynbekova O.B. Etnoyazykovye protsessy v Kazahstane. – Almaty: Ekonomika, 2006. – 450 s.
- 6 Altynbekova O.B. Edinoe natsional'noe testirovanie v Kazahstane: yazykovye novatsii// Russkiy yazyk kak yazyk mezhhul'turnogo i delovogo sotrudnichestva v polilingval'nom kontekste evrazii. – Astana, 2009. – S.123-128.
- 7 Molchanovskiy V.A., Shepelevich L.Yu. Prepodavatel' russkogo yazyka kak inostrannogo. Vvedenie v spetsial'nost'. – M.: Rus.yazyk. Kursy, 2002. – S. 198.

АУДАРМА ТЕОРИЯСЫ ТЕОРИЯ ПЕРЕВОДА

УДК 82.03; 82:81'255.2

Е.С. Адаева

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың ф.ғ.к., доцент, Қазақстан, Алматы қ.

E-mail: ermek_ali@mail.ru

О. Бөкейдің «Бура» әңгімесінің орыс тіліне аударылу сипаты

Мақалада О. Бөкейдің «Бура» әңгімесінің орыс тіліне аударылу мәселелері сөз болады. Әңгімені орыс тіліне тәржімалаған Б. Момышұлының аудармасы сараланып сөз етіледі. Қазақ жазушысы шығармасының орыс тіліндегі аудармасының деңгейі, кемшіліктері талданады. Зерттеушінің өзіндік ой-тұжырымдары айтылады. Аудармашының қай тәсілді қолданғандығы нақты мысалдар арқылы айқындалады және шеберлік қырлары таразыланады.

Түйін сөздер: балама тәржіма, психологиялық өрнек, эквиваленттілік, функционалды-коммуникативтік ақпарат, көркем аударма, экспрессивтік құралдар, стильдік ерекшелік, реплика.

Y.S. Adayeva

The Features of translation of O. Bokey's story of "Bura" into the Russian language

Genre and stylistic features of the story of O. Bokey of "Bura" and an originality of literary interpretation by his translator are investigated in the article. The main principles of a reconstruction of formal and semantic and ideological and substantial components of the original in the translated text, a problem of translation of individual style in a literary translation are considered.

When we consider O. Bokeyev's works, a close attention should be paid to the syntactic structures of the sentences. The repeating expressive means in his work were not well reflected in the translations and shadowed the author's bright style in original texts. What's more, in the translation there are a number of repeating expressions which are almost useless and some unrelated words were added by the translator. In general, though the translator allowed a free expression in translation, he tried to give a equivalent pattern of the original work. It is due future time to talk about the author's other translated works.

Keywords: equivalent, psychological depiction, equivalencing, functional and communicative information, literary translation, expressive means, style features, replica.

Е.С. Адаева

Особенности перевода рассказа О. Бокея «Бура» на русский язык

В статье исследуются жанрово-стилистические особенности рассказа О. Бокея «Бура» и своеобразие художественной интерпретации его переводчиком. Рассматриваются основные принципы воссоздания формально-смысловых и идейно-содержательных компонентов оригинала в переводном тексте, проблема передачи индивидуального стиля в художественном переводе.

При процессе перевода текстов произведений О. Бокея следует особое внимание уделить синтаксическим конструкциям предложений. Повторы в тексте автора выполняют определенную экспрессивную функцию, поэтому при переводе следовало бы отразить их, чтобы передать особенности стиля автора, его замысел, заключенный именно в данных лексических повторотах. К тому же в тексте перевода встречаются такие несоответствия, как нефункциональные повторы, произвольное включение слов, не имеющих связи с авторским текстом. В заключении все-таки следует признать, что автор-переводчик, несмотря на некоторые произвольности, в общем постарался передать художественное своеобразие текста-оригинала. Изучение уровня перевода других произведений писателя все еще остается неисследованной нишей, поэтому эта проблема является перспективной для будущих исследований.

Ключевые слова: аналогичный перевод, психологическое изображение, эквивалентность, функционально-коммуникативная информация, художественный перевод, экспрессивные средства, стилистическая особенность, реплика.

Оралхан Бөкей – есімі дүние жүзіне танымал жазушы. Оралхан Бөкейдің шығармалары дүние жүзінің көптеген тілдеріне, атап айтқанда орыс, ағылшын, француз, неміс, жопан, араб, қытай және басқа да халықтар тілдеріне аударылған. Мәскеу баспаларынан әр жылдары «След молний», «Поющие барханы», «След молнии», «Крик» т.б кітаптары жарық көрді. Бұл шығармалардағы көркемдік ізденістер әдебиеттану ғылымында сөз болып жүрген ғылыми мәселе. Ал осы шығармалардың басқа тілдерге аударылу деңгейі қандай? Бұл сауалға жазушының атын ерекше жайған әңгімесі - «Ардақтың» орыс тіліне тәржімалануына тоқталу арқылы жауап іздеп көрейік.

О.Бөкей шығармаларын аударудың ерекшеліктерін сөз етуден бұрын, оның өз стилінің ерекшеліктерін қарастыру керек. О.Бөкей көркем сөздің асқан шебері. Ұтымды тіркестер, іріктеліп сараланып қолданылған сөздер, сөйлемдердегі ішкі ырғақ пен үндестік, сыршыл лиризм – Бөкеев прозасына тән ерекшеліктер.

«Оралхан Бөкей – шешен тілді шебер жазушы. Ақ өлең боп құйылып кете беретін ұзақ сөйлемдер бір нүктесіз бірнеше бетті алып кетеді. Сонда оқырман сөйлемнің, сөздің ішкі қуаты мен екпініне еріп елпек аттай өзі де желе-жортып бара жатқанын сезбей қалады. Осы сөйлемдер сыртқы жылтырақтық, яки бос сөзуарлықтан туындап жатқан жоқ, кейіпкердің (әрі жазушының) ішкі сезім буырқанысын қоршаған орта – табиғатпен байланыстыра, астастыра суреттеуінен бастау алады. Бір байқағанымыз, жазушы шығармаға отырар алдында ең негізгі айтпақ темірқазық ойын белгілеп алады да, сонан соң аттың басын қоя береді. Суырып салма ақындарша қыза-қыза келіп небір сөз маржандарын төгіп-төгіп тастайды, шабыт үстінде қайталанбас ғажап суреттер салады» [1,173]. "Бура", «Ардақ», "Айпара-ана", "Табиғат - өмір - адам" новеллалары тап осындай-ақ өлең үлгісінде жазылған, төгіліп тұрған дүниелер.

«Бура» әңгімесінде автор қазақ халқының трагедиялық тірлігін символ арқылы берген. Жазушы қоғамға деген ішкі наразылығын көркем суреттермен, символикалық бейнелеумен жеріне жеткізе айтқан. Әңгімені орыс тіліне тәржімалаған – Б.Момышұлы.

«Бура» әңгімесіне адам мен табиғат арасындағы күрделі қарым-қатынас өзек болған. Бура – табиғаттың бір бөлшегі, бел-белестің бар тіршілігі, бар үміт арманы секілді. Адамдардан түніліп, ауылды талақ тастап қашқанымен, оның сол табиғатпен біте қайнасып, іштей ұғысуы да сондықтан. Адамдар арасында өзін

жалғыз, жат сезініп, олардан көрген зәбір-запасын, мұңын тек табиғатқа шағып, боздап жылауы мен ішқұса қайғысының запыранын төгеді.

Табиғат үшін Бураның боздаған дауысы «тым-тым үзіліп естілген әсем әннің екпінді қайырмасы сынды, бұл дауысқа айналадағы тіршілік елітіп, тау-тастың бойына қан жүгіріп, жан бітіргендей». Бураның боздаған үні естілген Алтай түні романтикалық бояумен айшық салған... Мысалы:

«Түн түндігін дір еткізген мұңды әуез Тасшоқының қыр арқасынан шымырлап шығып, мұқым тау әулетін әлдилеп тұр. Үп еткен жел жоқ. Тымық. Сымпылдай ұшқан үйректердің бап-бағы, шегірткенің шырылы, ешкішектің үні жым болған; шерменде ән әуелеген сайын, тұншығып қала береді, құмыға береді. Алтай самалындай қоңыр, әрі майда, әрі мұңды, терең тебіреніс, өкінішті қаяуға толы жаяу адамның жайымен салған әуез дауысы іспетті әсем үн. Тау қарауытып жатыр. Тау селт етпестей сілтідей тынып жатыр. Орман тылсым, орман үнсіз. Орман үдемелі үнге ден қойған. Орман ойланyp тұр. Тау... тәкаппар тау мынау құдіретті үн алдында кербез басын әлдеқашан иген. Мынау мұңды дауыс аза бойынды қаза етеді. Сайсүйегінді сырқырата боздаған үн тіпті қарабайыр түйелердің қарапайым боздауындай емес, басқа соны, тың дауыс-тын. Сіз бұл үнді еш әуенге ұқсата алмас едіңіз. Бұл жүректің, сағыныштың, аңсардың ардақты зары ма... Жо-жок» [2,192].

Міне суреттеу, міне, жан шырығуы. Үзіндіні күй әуені сынды үзуге келмейтін, үздіруге мұрша бермейтін ішкі қуатының әсерінен деп біліңіз. Күй бебеулеп барып, шарықтап барып ең жоғарғы нотада кіліт үзіледі. Осы арада тіршілік те тоқтап қалғандай жан-жүрегіңізді құлазыған мұң торлайды. Жазушы сізді бір сәтке де бейжай қалдырмайды, үнемі сезім қылыңызды шертіп, шығарманың көңіл-күйіне өз көңіл-күйіңізді көзге көрінбес нәзік жіппен байластырып тастайды...

Енді осы үзіндінің аудармасына назар аударайық.

«Эти грустные звуки плывут по горам напевая на них удивительные сны. Дремлет перевал Тасшоки. Ни слабого ветерка. Покой. Затихли громкокрылые утки, умолкли веселые кузнечики, только печальные звуки растут непрерывно, трогая сердце грустной мелодией.

Красивая песня полна сожаления, мольбы, ожидания. Горы, казалось, почернели от жалости. Загадочный лес тоже молчит, тоже слу-

шает. От этой песни болит сердце. Но песня ли это Звуки непохожи на обычный верблюжий плач, это другое, непонятное, никогда не слышанное, не похожее ни на одну песню. Крик ли тоскующего сердца, мольба и отчаяние? Не-ет, нет!» [3,473].

Түпнұсқа мен аударманы салыстыра отырып, олардың арасындағы мағыналық жақындықты, аудармашының қазақ сөзінің образдылығын сақтауға тырысқандығын көреміз. Аудармашының баяндау мәнерінде ешқандай жасандылық жоқ. Бұдан аудармашының шығармадағы суреттеулерлердің тәржімалануына ерекше мән бергенін байқаймыз. Жалпы Б.Момышұлы О. Бөкеевтің бұл шығармасында табиғат көрінісін сипаттайтын тұстарды шебер тәржімалайды. Алайда, аудармада кейбір сөйлемдердің түсіп қалып, кейбіреулерінің қосылғанын байқауға болады.

Табиғат Бураның қайғы-мұңына, жалғыздығына ортақтасып, өзі де мұңды кейіпке енген. Қаламгер пайымдауынша, табиғат – өзара бірліктегі тұтастық. Ол – гуманизм мен гармония ортасы. Жаратқан ие сыйға тартқан үйлесімді бұзған адамдар ғана. Бураның ауылды тастап шығуы да сондықтан. Тіпті оның өліміне де адамдар қолының жемісі – поезд себепкер болады. Ал табиғат өз төлін өлімге қимайды. Ол өз перзентіне, оның рухына бас игендей. Орман да тау да үнсіз, бірақ бұл үнсіздік – жанашырлық пен құрметтеу. Бураның үні «қайғылы емес», «күдіретті» үн. Бұл эпитет автордың қызығы жоқ өмірден гөрі өлімді артық санаған өз кейіпкеріне деген танданысын көрсетеді. Жоғарыдағы үзіндіде берілген лексикалық қайталаулар жоқтаудың ырғағын ұқсатады. Табиғат қана жылап тұрған жоқ, автор да қайғырып, мұңды күй кешеді. Автор оқиғаны сырттай баяндап қана қоймай, бейнеленген дүниеге өзінің де қапысыз көзқарасын танытқан. Бұл үзіндідегі түрлі синтаксистік қайталаулар тек автордың өз қатысын ғана көрсетпейді, шығарманың психологиялық салмағын, негізгі идеясын – табиғаттағы үйлесімді қадірлеу, мадақтау, оның сұлулығына тамсану идеясын ашуға септескен.

Мына үзіндіден де Алтай табиғатының тамаша көрінісі суреттеліп, кейіптеу жасалған. Жазушының даласы «орамалын бұлғап тұрған қыз-келіншекке ұқсайды, жаз шыға бойына қан жүгіріп, серпіліп-сергиді». Ал жетімек желі «ызындайды».

«Алтайдан ызындаған жетімек жел үзілмейтін. Желемік ессе болды, акселеу жамылған

дала төсі қыбырлап, орамалын бұлғап тұрған сансыз қыз-келіншекке тым ұқсап кетуші еді. Кей ретте бұл дала асау толқынды алтын ағысқа, асығыс ағысқа ұқсайтын. Алтайдың осынау бір жалпақ қойнауы да көбінесе бостан-бос, иесіз иен-тегін мелшиіп жатар еді. Жаз шығып, ел жайлауға көшкен сәттерде ғана бойына қан жүгіріп, серпіліп, сергитін...» [2,186].

Аудармасына назар салайық.

«С гор постоянно свистит надоедливый ветер, колыша густой серебристый ковыль, и он становится тогда похожим на разгневанное море под яростными порывами бури. Безлюдная и невеселая, расстилается эта равнина до самых гор. Только весной оживает она, когда народ откочевывает в горы и все вокруг полнится смехом, криками, песнями...» [3,468].

Аударма түпнұсқадан аздап алшақтаған. Жоғарыдағы тоқталып кеткен кейіптеулер аудармада көрінбей қалған. Мәселен, Сондықтан да аударма жұтаң шыққан. Б.Момышұлының О. Бөкеевтің авторлық бояу реңкі мол сөздері мен сөйлемдерін өз деңгейінде жеткізе алмағандығын байқаймыз. Тек аудармашының «жетімек желді» «надоедливый ветер» деп беруін құптауға болады.

Әңгімеде Бураның үні ерекше – «қарапайым түйелердің боздауынан» басқа, «күдіретті, тосын күй іспетті тың дауыс, қайталанбайтын өзгеше боздау. Жазушы жануарды идеалдандырып, бір ерекше есті, қуана да алатын, қайғырып жылайтын, адамға тән сезімдік күйлер дарыған тіршілік иесі ретінде суреттелген. Бұл шығарманың романтикалық сарынын күшейте түскен. Мәселен:

«Қара Бураның есіне әлдене түскендей, артына қайта қайрылып, ескі жұрттың орнына көз сата тағы да қараған...»

«Әнеу, жер ошақтың оты бықсып, қайта тұтана бастады, әнеу, бақанға керме тартылды да, бірінен-бірі өтетін он бес ат қатарынан байланды: әнеу, көгендегі қозыны қараңыз – қозыны; әне, киіз үйден түйеші Әбіш шықты, қолында бұйдасы бар. Бірақ Бура осынау бірсін-бірсін жаңғырып бара жатқан колхозды ауылдан тек қана өз тобын – өз туысын таппады. Әлдеқайдан, қалың қорымдардың арасынан жас ботаның әлсіз үні естілгендей болды. Селк ете қалған Бура танауын жыбырлатып, пысқырып еді, әлгіндегі ғайыптан пайда болған бар көрініс, сыңсыған үн ізім-ғайым жоғалды» [2,189].

Жазушының шығармаларының аударылуы туралы сөз еткенде сөйлемдерінің синтаксистік құрылымына көңіл бөлу керек. Өйткені авторлық пафос та, баяндаудағы экспрессивті-эмо-

ционалды бояу да, автор мен кейіпкерлердің дүниеге көзқарастары мен ішкі сезімдері де көбінесе көркем туындының синтаксистік құрылысы арқылы беріледі.

Жазушының баяндау мәнерін ерекшелендіретін синтаксистік тәсілдің бірі – экспрессивті даралау қызметіндегі қайталаулар болып табылады. Ол мәтінге ырғақ, ерекше эмоционалды бояу дарытқан. Бөкеевте дексикалық қайталаулар анағұрлым күрделі тәсіл синтаксистік қайталаудың бір компоненті түрінде көрінеді. Жиі қайталанып, тұрақты түрде кездесетін сөздер шығарманың негізгі ойын ашуға септеседі.

Біз келтірген үзіндіде синтаксистік қайталаунып тұрған сөз «әнеу».

Аудармасын оқып көрейік:

«...И тут вспомнил что-то черный Бура. Повернув голову, посмотрел он на место юрты. Снова закурился дымок над тем очагом. На выжженном кругу стала шестикрылая большая юрта. Пятнадцать прекрасных скакунов рыли копытами землю невдалеке. Чуть в стороне блеют пушистые ягнята и маленький пастушок грызет кислый курт. Из юрты вышел верблюжатник Абиш с посохом в руке. Все были тут, только своих верблюдов не видел Бура. Не было их в этом колхозном ауле. Показалось ему, что жалобно плачет в тугаях только что рожденный белолобый верблюжонок. Ноздри Буры раздулись от жалости, и он громко всхлипнул. Пропала белая юрта, исчезли горячие кони, и стих плач верблюжонка» [3,470].

Аудармада авторлық пафос та, баяндаудағы экспрессивті-эмоционалды бояу да өз көрінісін таппаған. Аудармашының «қалың қорымдарды» «в тугаях» деп беруін қалай түсінуге болады?

Әңгіме бойында Бура бірыңғай жол үстінде жүріп, Алтайдың жалпақ қойнауын әбден шарлайды. Мұнда да жол символдық қызмет атқарған. Шексіз жолдың бейнесі – О. Бөкей шығармаларында жиі кездеседі. Оның туындыларындағы образ-символдар да осы жол бейнесімен байланысты. Жол бейнесі оның повестерінде де бар. «Бурадағы» бұл бейне уақыт өлшеміне байланысты әр түрлі реңкке ие болған. Ол жол – Бураға Тасшоқының асуын аралатып, жайлаудағы ескі жұртқа тентіретіп алып келеді. Сосын Ұлытаудың басында бағзы замандарда атан-інгендер жүріп өткен көштің ескі сілемі, ғажап көрініс. Өйткені, ол түйеден қалған белгі, өзі жүрмесе де атан-інгендер салған өзгеше жол. Осы сүрлеудің бойында боздап жылауы да

– оның сарытап сағынышын басуы. Үзінді келтіре кетейік.

«Бура көш жолымен сенделіп көп жүрді. Оттауға да зауқы шапқан жоқ.

Бура ескі көш жолын ұзақ, тым-тым ұзақ иіскеді де, есейген шағында тұңғыш рет боздады. Ұзақ боздады. Ол бұлайша бота шағында ғана бір рет боздаған. Онда да енесін жайлауға ащы артып кетіп, екі күн зарыға күткенде, қарны ашқанда боздаған. Сүрлеуді иіскеп, боздап тұрған түйенің көзіне мөлтілдеп жас іркілді...

Түйенің көзінен бұршақтап аққан жас көш жолына сырт-сырт үзіліп түсіп жатқан, түсіп жатқан» [2,191].

Аудармасы былай берілген:

«Дальная, долгая, дорога! Мы пришли, ты осталась нам памятью. Тебя проторили верблюды. Пусть это не будет тебе в укор.

Слезы Буры скатывались горошинами в вековую пыль кочевой тропы» [3,472].

Аударма еркін. Аударма түпнұсқадағы ойды жалпылап қана жеткізе алады. Аудармашының автордың стилі мен шығармашылық түпкі ойына немқұрайлы қарым-қатынасы аударма сапасына, оның балама деңгейіне үлкен зиянын тигізетіні белгілі. Үзіндіде «боздаған» деген шақтық тұлғалары біркелкі етістік ойдың экспрессивтілігін күшейтеді Түпнұсқа мен аударма мәтіндерін салыстыра бастасақ, аудармашының бұл сөзді мүлдем аудармай кеткендігін байқаймыз. Ұзыннан-ұзақ конструкцияны бір ғана сөйлеммен аударғанын байқаймыз. Аудармашының О. Бөкеевтің стиліндегі осы ерекшелікті жеткізе алмағандығын көреміз.

Ал Бураның тіршілік жүгін арқалаған, маңдай терін төгіп жүріп салған өз жолы – темір жол. Бұл жолда түйенің бар өмірі өтті. Бірақ адамдар түйелердің ғасырлар бойы табанынан таусылып жүріп жасаған ауыр еңбегін бағаламады. Бураның көз алдында енесі інгенді сойып жеді, ағайын –туғандарын Бұқтырмадан өткізіп, арғы ауылға айдап жіберді. Адам мен Табиғат арасындағы қайшылық – Бураның ауылға бармай, пойызға соғылып мерт болуымен шиеленісе түсті. Пойызға тура ұмтылған Бура дала мен Табиғаттың замананың асығыс ағысына деген ашуын арқалағандай. Сол теміржолға ең көп тер төккен өзі болғанымен, алпауыт зор күштің құрбанына айналады. Қаламгер бұл шешім арқылы адамдардың қаттылығы мен қайырымсыздығына деген ішкі көтерілген наразылығын білдірген.

«Бура, әсіресе, бүгінгі күні ес жия алмай шабынды. Бу-буы да көбейіп аласұрған. Қыстың